

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MANTIQUIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA BLUM TAKSONOMIYASIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

UrmonovaToshxon Ibragimovna

ChDPU "Maktabgacha talim pedagogikasi" kafedrası o'qituvchisi

El pochta: abdulatipovamehribon@gmail.com tel: +88-871-71-21

Annotatsiya:

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy ta'lim tizimida keng tarqalgan texnologiyalardan biri Blum taksonomiyasidan foydalanishning afzalliklari haqida bayon etiladi. Shuningdek Blum taksonomiyasi asosida ta'limiy faoliyat uchun o'yinlardan namunalar keltiriladi

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar, ijodiy qobiliyat, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, taksonomiya darajalari, bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez, baholash, tizimli savollar, amaliy topshiriqlar.

So'ngi yillarda mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning oldiga ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy, estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga sifatli tayyorlash ishlarini tubdan takomillashtirish maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Hozirgi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda juda ko'p va xilma - xil metodik vosita hamda texnologiyalardan foydalaniladi. Shunday texnologiyalardan biri Blum taksonomiyasi hisoblanadi. Amerikalik mashxur psixolog B.Blum tomonidan asos solingan, savol va topshiriqlar, tizimli - bilish faoliyati darajalariga asoslangan o'quv maqsadlari zamonaviy ta'lim tizimida juda keng tarqalgan. O'quv maqsadlari ta'lim oluvchilar o'zlashtirishining ma'lum bir darajasidan darak beruvchi konkret harakatlari, mazmunan ob'ektlarni tabiiy o'zaro bo'g'liqlik asosida murakkablashtirib borishini, jarayonni ketma-ket joylashtirish orqali turkumlashtirish yoki tizimlashtirishdir.

Blum taksonmiyasi bilish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, sintez va baholash darajalaridan iborat bo'lib, quyidagicha izohlanadi:

Blum taksonomiyasining bilish darajasi dastlabki tafakkur darajasi bo'lib, bunda bola atamalar, aniq qoidalar, tushunchalar dalillar, mezonlar va olingan bilimlarni eslaydi, biladi, takrorlaydi, voqea hodisalarni bayon qilish bilan bir qatorda turli – tuman ijodiy qobiliyatlari o'sadi.

Tushunish darajasida bola oldin olingan bilimlar, tushunchalar, dalillarni qayta tuza oladi. Mavjud ma'lumotlar asosida kelgusi oqibatlarni tahminiy tavsiflay oladi.

Qo'llash-darajasida esa bola olingan bilimlarni ma'lum bir yangi vaziyatlarda qo'llaydi. Ikkinchi, yangi ko'rinishini ijodiy fikrlash yo'li orqali yaratadi.

Tahlil qilish(analiz) darajasida yaxlit bilimlarning qismlarini va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklarni ajrata oladi, mantiqiy fikrlash orqali faktlar va oqibatlar orasidagi farqlarni ajratadi.

Sintez darajasida tarbiyalanuvchi olgan bilimlarini ijodiy ish(sahnalashtirish, yasash, bajarib ko'rsatish, ertakni boshqa talqinda davom ettirish...) sifatida bajaradi, biror tajriba o'tkazish rejasini tuzadi, bir necha sohadagi bilimlardan foydalanadi, ayrim bilimlar asosida yahlitning ma'lum obrazini, ko'rinishini yaratadi.

Baholash darajasida mazkur kategoriya yuqorida ko'rsatilgan barcha darajalar bo'yicha o'quv natijalariga erishishni va aniq ifodalangan mezonlarga asoslanib baholaydi va xulosalaydi.

Blum taksonomiyasining o'quv topshirig'ini bajarish orqali tarbiyalanuvchilarda mantiqiy fikrlash, mustaqil hulosa chiqarish va atroflicha mushohada yuritish kabi malaka, ko'nikmalar shakllanadi, berilgan topshiriqqa nisbatan ijodiy yondoshish orqali esa yaratuvchanlik, ijodiy fikrlash o'sadi.

O'quv topshirig'ining Blum taksonomiyasi darajalari bilan mos kelishi, bolalar ongidagi hulosalar bilan real voqelikni mos keltirish malakalarini shakllantiradi.

Blum taksonomiyasining birinchi uchta darajasi: Bilish, tushunish va qo'llash – faoliyatni tekshiruvchi-repitiitsiya (Reproduktiv) malakalarni takrorlash yoki, yangi olingan axborotni idrok etish, ma'nosini xatosiz qabul qilishni ta'minlaydi.

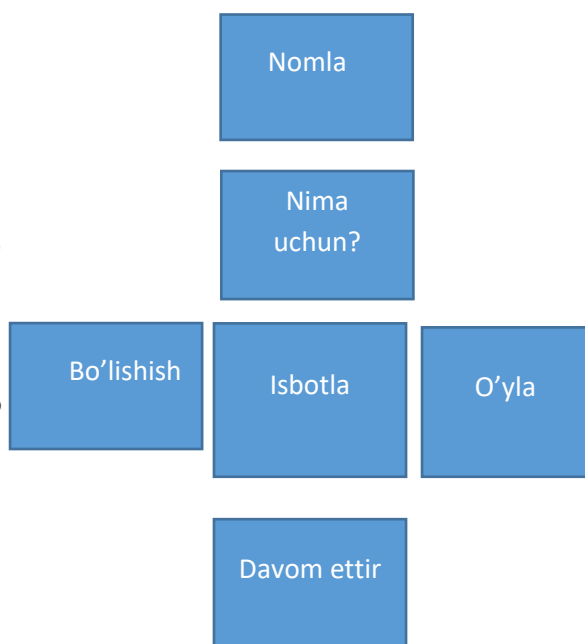
Tahlil qilish va sintez qilish darajasi esa kognitiv malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan, aqliy qobiliyatni talab qiluvchi aniq yoki yashirin ma'lumotni

qayta ishlashga yo'naltirilgan faoliyat turi hisoblanadi. Bunday ko'nikmalarning asosi bilish bo'lib, ta'limiy sohani chuqurlashtirish, izchil bilim olishni rivojlantirish maqsadini ko'zlaydi.

Baholash darajasining maqsadi ahloqiy ko'nikmalarni tarbiyalash bo'lib, bu ichki va tashqi xulq shakli hisoblanadi. Uning ta'sirida shaxs o'z-o'zini angashi, tevarak atrofdagi voqelikni qabul qilishi, turli hil hayotiy hodisalarni anglash, o'zining usul va harakatlari orqali uni ifodalashni o'rgatishdir. Bunday ko'nikmalarning asosi real voqelikda uchraydigan hayotiy muammo-masalalarni tusunish, anglash va mustaqil yechim topa olish hisoblanadi.

Quyida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagoglar Blum taksonomiyasi asosida ta'limiy faoliyatlarda **“Blum kubiklari”** va **“Blum moychechagi”** o'yinidan namunalar keltiriladi

1. **“Blum kubiklari”** o'yini
Kubiklarning ustiga Nima ucun?
Isbotla, nomla, davom ettir, bo'lish...
kabi savol va topshiriqlar yoziladi.

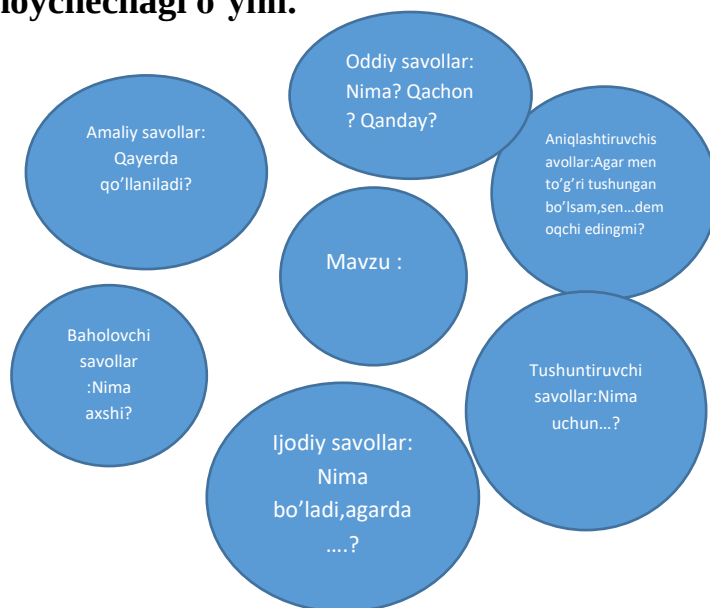
Pedagog yoki tarbiyalanuvchi
kubikni stol ustiga tashlaydi. Kubik
qaysi tomoni bilan tushsa, bolalar shu
tomonga yozilgan topshiriq yoki
savolni bajarishi kerak bo'ladi.
Masalan: “Nomla” so'zi bilan
boshlanadigan topshiriqda bola sodda
bilimlarini anglashga aniqlik kiritadi.
(Bilish darajasi)

”Nima uchun?” savoli esa bilish
jarayonini boshlanishiga mos keladi.
Tarbiyalanuvchi bu holatda predmet
yoki hodisaning sababini-
bog'liqligini aniqlashi, jarayonni
ta'riflashi kerak bo'ladi. (Tushunish
darajasi)

“Isbotla” topshirig'ida tarbiyalanuvchi tushunchalar va prinsiplar, aniq hayotiy vaziyatlarga taaluqli bilimlar, usul yoki amaliyotda qo'llagan holda namoyish etadi. (Qo'llash darajasi)

“Davom ettir”, “O’ylab top”, “Bo’lishish” topshiriqlari esa bolaning fikrlash jarayonini faollashtirishga qaratilgan. U dalil va oqibatlar o’rtasidagi farqlarni aniqlaydi, tahlil qiladi, olayotgan bilimlarini baxolaydi, turli sohalarda bilimlarini qo’llaydi, vaziyatlar bo’yicha xulosalar chiqarishga diqqatini qaratadi. (Taxlil qilish, sintez va baxolash darajasi)

2. “Blum” moychechagi o’yini.

“Blum moychechagi” oltita gulbargdan iborat bo’lib, har biriga savol va topshiriqlar joylashtirilgan.

1. Oddiy savollar. Bu savollar ma’lumotni eslash va aniqlash, biror bir ma’lumotni aytishga qaratilgan. “Nima?”, “Qachon?”, “Qanday?” savollari ko’pincha an’anaviy nazorat shaklida qo’llaniladi.

2. Aniqlik kirituvchi savollar, odatda “Sen shunday demoqchi edingmi?”, “Agar men to’g’ri tushungan bo’lsam, sen.....demoqchi edingmi?”, “Men adashishim mumkin, lekin sizlar....shunday dedingizmi?” kabi so’zlardan boshlanadi. Bu savollarning maqsadi, bolaga hozir bergan javobini qayta aloqaga qaytish imkonini beradi. Gohida bu savollardan axborot olish, ma’lumotni to’ldirish maqsadi nazarda tutiladi.

3. Tusuntiruvchi (Isbotlash) savollari ko’pincha “Nima uchun?” so’zidan boshlanadi. Bu savollar odatda salbiy yoki oqlashga qaratigan bo’ladi. Boshqa holatlarda uning sabab va oqibatlarini bog’lanishlarini aniqlash uchun beriladi. Masalan: “Nima uchun sehrGAR kampir Qimmatga (Zumradga) shunday sovg’alar berdi”. Agar savolning javobi aniq bo’lsa, u oddiyga “aylantiriladi”. (Zumrad (Qimmat) qaysi harakatlari uchun sehrGAR kampirdan shunday

sovg'alar oldi). Albatta bunday savol tipi javobda mustaqillik elementi bo'lganida "qayta ishlanadi".

4. Ijodiy savollar. Agar savollarda "Agarda" shartli, tahminiy, prognozli qismlari bo'lsa, ular ijodiy savollar bo'ladi: "Nima bo'ladi, agarda....?", "Nima deb o'yllaysiz qanday rivojlanadi....?". (Masalan: Nima bo'lardi agarda o'rmonda Zumradga sehg'ar kampir uchramaganda).

5. Baholovchi savollar. Ushbu savollar u yoki bu hodisani, fakti, voqeani baholash mezonlari sifatida beriladi. "Nima uchun nimadir yahshi, nimadir yomon?", "Bir mashg'ulot boshqasidan nimasi bilan farq qiladi?" ko'rinishida qo'llash mumkin.

6. Amaliy savollar. Agar savollar amaliy va nazariy jarayonlarni bo'g'lashga xizmat qilsa, ularni amaliy savollar deb atash mumkin. "Qayerda qo'llaniladi?", "Odatda hayotda qayerlarda kuzatamiz?", "Siz qanday yo'l tutar edingiz?" kabi ko'rinishga ega bo'ladi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, barcha yoshdagi bolalar savollarni tushunadilar, o'z hayotiy misollarini keltira oladilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Blum taksonomiyasini qo'llash bolalarning ta'limiy faoliyatlarini mazmunan boyitadi, ish shakllarini hilma-hil bo'lishini ta'minlaydi. Blum taksonomiyasini kichik, o'rta va katta maktabgacha yo'shdagi bolalar bilan o'tkazish mumkin. Eng muhimi, bolalarning yosh pedagogik, psixologik xususiyatlari va rivojlanish darajasini hisobga olib savol va topshiriqlarni moslashtirish kerak.

Blum taksonomiyasi topshiriqlaridan foydalanilganida quyidagilarga ahamiyat berish kerak:

- 3-4 yoshli bolalar bilan bilish, tushunish, qo'llashni; (1, 2 daraja);
- 4-5 yoshli bolalar bilan bilish, tushunish, qo'llash, analiz va sintezni; (1, 2, 3, 4, 5 daraja);
- 6-7 yoshli bolalar bilan oltita darajaning barchasini qo'llash mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Blum taksonomiyasini qo'llash bolalarning ta'limiy faoliyatlarini mazmunan boyitadi, ish shakllarini hilma-hil bo'lishini ta'minlaydi, ularda ijodiy fikrlash jarayonini o'stiradi. Blum taksonomiyasini kichik, o'rta va katta maktabgacha yo'shdagi bolalar bilan o'tkazish mumkin. Eng muhimi, bolalarning yosh pedagogik, psixologik xususiyatlari va rivojlanish darajasini hisobga olib savol va topshiriqlarni moslashtirish kerak.

Blum taksonomiyasi topshiriqlaridan foydalanilganida quyidagilarga ahamiyat berish tavsiya etiladi;

-3-4 yoshli bolalar bilan bilish, tushunish, qo'llashni; (1,2 daraja)

-4-5 yoshli bolalar bilan bilish, tushunish, qo'llash, analiz va sintezni; (1,2,3,4,5 daraja)

6-7 yoshli bolalar bilan oltita darajaning barchasini qo'llash mumkin.

Ushbu ko'rsatmadan amaliy tavsiya sifatida foydalanish mumkin . Quyida Blum taksonomiyasi asosida o'zbek halq ertaklaridan "Ur to'qmoq"ertagiga savollarni qo'llashni ko'rib chiqamiz.

Ertak nomi:"Ur to'qmoq".

Daraja	Toshiriq va savollar
Eslash	1.Ertak qanday nomanadi? 2.Ertak qahramonlarini sanang. 3.Chol laylaknikiga birinchi marta borganidagi laylakning gaplarini eslang. 4.Ertakka mos rasmlarni tanlang. 5.Laylak cholga qanday sovg'alar berganini tanlang. 6.Paypaslab laylakning sovg'alarini toping("Sehrli haltacha" o'yini orqali)
Tushunish	1.Nima uchun chol birinchi marta uyiga qaynar humcha olib kelganida hech narsa chiqmadi? 2. Nima uchun chol birinchi marta uyiga ochil dasturhon olib kelganida hech qanday noz-nematlar paydo bo'lmadi? 3.Nima uchun boy cholning sovg'alarini olib qo'ydi? 4.Boyning xarakterini ifodalang. 5."Nima eksang shuni o'rasan"maqolini siz qanday tushunasiz? 6.Boy va laylakning xarakterini solishtiring.
Qo'llash	1.Chol laylakni qanday mehmon qilganini ko'rsatib bering. 2. Chol birinchi marta uyiga ochil dasturhon olib kelganida hech qanday noz-nematlar paydo bo'lmaganidagi holatini ko'rsatib bering. 4."Ur to'qmoq "ishga tushganidagi boyning holatini izohlang.
Tahlil qilish	1.Laylak haqida yana qanday ertaklarni bilasiz? 2.Chol va boyni,laylakni solishtiring. 3.Ertakni qismarga bo'ling(Boshi,o'rtasi,oxiri). 4.Nima deb o'ylaysiz o'rtog'ingiz guruhga o'yinchoq olib kelsa, uni kimdir olib qaytarib bermasa nima bo'ladi?
Sintez	1.Ertakni guruh bolalari o'rtasida ro'llarga taqsimlanganida ,kinga qanday ro'l tegishi mumkin? 2.Agarda boy cholning sovg'asini olib qo'ymaganida ertak qanday davom etishi mumkin edi? 3.Bu ertakka qanday o'yin o'ylab topish mumkin? 4. Agarda laylakka birinchi bo'lib boy uchraganida ertak qanday davom etishi mumkin edi?
Baholash	1.Ertak qahramonlarini hulqini baholang. 2.Ertakdan qanday huloosa chiqarish mumkin? 3.Bu ertakni bolalarga tavsiya etish mumkinmi? 4.Ertakning bosh g'oyasini aytib bering?

Xulosa qilib shuni aytish joizki ,amaliyotga joriy etilayotgan Blum taksonomiyasi texnologiyasi bolalarda mantiqiy fikrlash, hayotda uchraydigan muammoli vaziyatlarga mustaqil ijodiy yechim topa olish, qaror qabul qilish va vaziyatlarni hal qilishga qaratilgan rejalar tuzishga o'rgatadi.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. R.Ishmuhammedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (Ta'lim muassasalari tarbiyachi-o'qituvchilari va guruh rahbarlari uchun amaliy tavsiyalar).2010 yil.
2. Бесчастнова. И.А.Таксономия Блума в ДОУ(из опыта работы ДОУ г.Казани) Казань 2019 г. 1-5 ст.
3. Teshabayeva, Z. S.(2021). Maktabgacha talim tashkilotida sahnalashtirish oyin faoliyati shakllari, turlari, ularni tashkil etish usullari. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 1), 268-271.
4. Ibraimov X.I Gaynazarova, G.A (2023). the content of preparing students for professional activity in the process of individual education. science and innovation, 2(b12), 330-333.
5. T. I. Urmonova "Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini hamda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda Blum taksonomiyasidan foydalanishning afzalliklari" Jurnal. Maktabgacha va maktab ta'limi 2024. 1-son 84 b.
6. T. Z. Sobirovna, T.F Foziljonovna "Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy moslashuv ko'nikmalari shakllantirish" образование наука и инновационные идеи в мире 40 (4), 57-59.

